

Vergaderjaar 2022–2023

35 092

Wijziging van de Wet windenergie op zee (ondersteunen opgave windenergie op zee)

33 561

Structuurvisie Windenergie op zee

N¹

VERSLAG VAN EEN SCHRIFTELIJK OVERLEG

Vastgesteld 10 november 2022

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit² hebben kennisgenomen van de brief van 7 juni 2022 inzake het onderzoek naar aanlanding stroomkabel van windpark door Schiermonnikoog.³ De leden van de fracties van **GroenLinks**, **Fractie-Nanninga** en **PvdD** hebben naar aanleiding hiervan een aantal vragen en opmerkingen. De leden van de **PvdA**-fractie sluiten zich graag bij alle gestelde vragen aan. De leden van de **SP**-fractie sluiten zich aan bij de vragen van de fractie van de PvdD.

Naar aanleiding hiervan is op 19 juli 2022 een brief gestuurd aan de Minister voor Klimaat en Energie.

De Minister heeft op 10 november 2022 gereageerd.

De commissie brengt bijgaand verslag uit van het gevoerde schriftelijk overleg.

De griffier van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
De Boer

¹ De letter N heeft alleen betrekking op 35 092.

² Samenstelling:

Koffeman (PvdD), Faber-Van de Klashorst (PVV), Van Strien (PVV), Gerkens (SP), Atsma (CDA) (*ondervoorzitter*), Pijlman (D66), Schalk (SGP), Klip-Martin (VVD), Van Rooijen (50PLUS), Van Ballekom (VVD), Vos (VVD), Crone (PvdA), Dessing (FVD), Van Gurp (GL), Huizinga-Heringa (CU), Kluit (GL), Van der Linden (Fractie-Nanninga) (*voorzitter*), Meijer (VVD), Otten (Fractie-Otten), Prins (CDA), vacant (GL), Van der Voort (D66), Berkhout (Fractie-Nanninga), Raven (OSF), Karakus (PvdA) en N.J.J. van Kesteren (CDA).

³ *Kamerstukken I*, 2021/22, 35 092/ 33 561, L.

BRIEF VAN DE VOORZITTER VAN DE VASTE COMMISSIE VOOR ECONOMISCHE ZAKEN EN KLIMAAT / LANDBOUW, NATUUR EN VOEDSELKWALITEIT.

Aan de Minister voor Klimaat en Energie

Den Haag, 19 juli 2022

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit hebben kennisgenomen van de brief van 7 juni 2022 inzake het onderzoek naar aanlanding stroomkabel van windpark door Schiermonnikoog.⁴ De leden van de fracties van **GroenLinks**, **Fractie-Nanninga** en **PvdD** hebben naar aanleiding hiervan een aantal vragen en opmerkingen. De leden van de **PvdA**-fractie sluiten zich graag bij alle gestelde vragen aan. De leden van de **SP**-fractie sluiten zich aan bij de vragen van de fractie van de PvdD.

Vragen en opmerkingen van de leden van GroenLinks

De leden van de fractie van GroenLinks onderschrijven het bijzonder grote belang van voorspoedige uitrol van wind op zee, inclusief gedegen en voorspoedige besluitvorming omtrent de tracés, de wijze van transport en de aanlanding. Wind op zee is de toekomstige *powerhouse* in de Nederlandse energievoorziening. Zij moedigen u dan ook aan tot grote voortvarendheid om alles (tijdig) in werking te stellen voor een maximaal natuurinclusieve uitrol die gedragen wordt door burgers, lokale bestuurders en natuurorganisaties. In dit verband hebben zij nog een aantal vragen.

De leden van de fractie van GroenLinks begrijpen dat in het Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven (PAWOZ-Eemshaven) nadrukkelijk de relevante (toekomstige) opgave wind op zee in één keer wordt betrokken. Zij vragen of zij ervan uit mogen gaan dat er ook ruimte wordt gereserveerd voor toekomstige opschaling van wind op zee voor na 2031 en met welke (maximale) opgave het achttal varianten dan wordt geanalyseerd?

Voorts vragen deze leden naar de voornemens van het kabinet om extra gaswinning in dit gebied toe te staan. Ziet u het risico dat hiermee de plannen voor een snelle uitrol van wind op zee en natuurinclusieve aanlanding in de waagschaal worden gesteld vanwege de grote risico's voor de kwetsbare natuur; dit mede gelet op de spankracht en de bereidheid in de regio om hieraan mee te werken? Verdient het niet de voorkeur, zo vragen deze leden, het gebied maximaal te beschermen door de gaswinning te staken en slechts natuurinclusieve varianten te onderzoeken die gericht zijn op duurzame manieren van energieopwekking?

Ten slotte ontvangen deze leden graag een toelichting op de passage in uw brief van 7 juni 2022 waarin u een dilemma schetst. Deze passage spreekt van een integrale afweging, maar is volgens deze leden nog betrekkelijk vaag. Mogen zij ervan uitgaan dat u voorrang geeft aan de belangen van de natuur, dat de varianten daarop diepgaand worden beoordeeld, en dat alsdan wordt gekozen?

---

⁴ Kamerstukken I, 2021/22, 35 092/ 33 561, L.

Vragen en opmerkingen van de leden van de Fractie-Nanninga

Voor het aansluiten van windenergie van zee in de Eemshaven moet het kwetsbare Waddengebied doorkruist worden. Dit vraagt om een zorgvuldige en integrale belangenafweging, zo stelt u in uw brief van 7 juni jl. aan de Kamer. De leden van de Fractie-Nanninga vragen welke aspecten onder de «zorgvuldige en integrale belangenafweging» vallen. Zij ontvangen graag een (gemotiveerde) opsomming van de belangen die worden meegenomen in deze afweging.

In het Rapport Voornemen Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven lezen de leden van de Fractie-Nanninga dat de mogelijkheid bestaat voor het gebruik van de «Oude Westereems route» voor de bekabeling. Deze route volgt de natuurlijke geul ten westen van de kunstmatige vaargeul door de Eems. Kunt u aangeven welke eventuele invloed – in de breedste zin des woords – het gebruik van deze geul kan hebben op de scheepvaart, die ook gebruik maakt van deze geul?

Het oorspronkelijk beoogde kabeltracé door Schiermonnikoog vanuit het windpark ten noorden van de Waddeneilanden stuitte in 2021 op grote bezwaren van natuur- en milieuorganisaties en de omgeving. Deze bezwaren zullen in de tussentijd naar verwachting van deze leden niet verdwenen zijn. Zijn alle toen geuite bezwaren integraal meegenomen in het huidige proces? Graag ontvangen zij op dit punt een toelichting.

Vragen en opmerkingen van de leden van de fractie van PvdD

De leden van de fractie van de PvdD lazen in uw brief de volgende passage: «In deze opgave zit echter een dilemma. Tussen de windparken in de Noordzee en Eemshaven ligt ook het waardevolle en kwetsbare natuurgebied (Natura 2000 gebied en UNESCO Werelderfgoed) de Waddenzee. Daarnaast wordt het gebied gekenmerkt door hoogwaardige landbouwgronden en het Eems-Dollard verdragsgebied. [...] De benodigde verbindingen tussen de windparken op de Noordzee en de Eemshaven zullen dus gebieden moeten doorkruisen waar verschillende belangen samenkomen. Dit vraagt om een integrale afweging en een goede balans tussen maximale zorgvuldigheid én snelheid zodat we met de omgeving komen tot de meest optimale oplossing.»

Naar aanleiding van deze passage vragen deze leden of u een inzage kunt geven in de prioriteiten bij het maken van de «integrale afweging». Voorts vragen zij of u een toelichting kunt geven over het feit dat de belangen van de lokale flora en fauna als prioriteit zouden moeten worden meegenomen tijdens de afweging van de te maken keuze over de route?

Op de bijgevoegde routekaart, lijkt het volgens deze leden erop dat route VIII deels door Natura 2000 gebied Het Friese Front loopt. Kunt u dit bevestigen? Op de bijgevoegde routekaart zien deze leden tevens dat bij *elke* te onderzoeken route een groot stuk door het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee zal lopen. De Waddenzee is een habitat voor duizenden soorten planten en dieren, én een rust- en voedingsgebied voor 10 miljoen trekvogels. Kunt u aangeven waarom het Werelderfgoed niet ontzien kan worden? Bent u bereid om in het verdere onderzoek naar deze routes mede te onderzoeken welke routes de veiligste route is om trekvissen en zeezoogdieren zo min mogelijk te verstoren? Kunt u voorts aangeven of er onderzoek gedaan zal worden naar voorzieningen voor trekvissen rondom de hindernis van de stroomkabel in de vorm van bijvoorbeeld vistrappen?

Volgens de leden van de fractie van de PvdD produceren windmolens op zee veel geluidsoverlast onder water. Het heien van windmolens onder water maakt een enorm lawaai en ook de draaiende wieken produceren onderwater geluid ten nadele van vissen en zeezoogdieren. Opslagplaatsen van opgewekte stroom produceren ook veel geluid. Vissoorten kunnen hierdoor gedesoriënteerd en verdwaald raken en zelfs sterven. Kunt u tot slot, zo vragen deze leden, aangeven of er ook onderzoek gedaan zal worden naar de geluidsoverlast die er per route geproduceerd gaat worden en welke preventieve maatregelen er genomen kunnen worden?

De leden van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat/Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zien uw reactie met belangstelling tegemoet en ontvangen deze graag uiterlijk 2 september 2022.

Voorzitter van de vaste commissie voor Economische Zaken en Klimaat / Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit,
L.P. van der Linden

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR KLIMAAT EN ENERGIE

Aan de Voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 10 november 2022

Met deze brief geef ik antwoord op de door u op 19 juli 2022 gestelde vragen inzake het onderzoek naar aanlanding stroomkabel van windpark door Schiermonnikoog (kenmerk: 171514.01U), die u gesteld heeft naar aanleiding van mijn brief van 7 juni 2022 (kenmerk: DGKE-WO / 22168369). In deze brief zijn de vragen per fractie opnieuw opgenomen en voorzien van een antwoord.

Vragen van de leden van de fractie van GroenLinks

De leden van de fractie van GroenLinks begrijpen dat in het Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven (PAWOZ-Eemshaven) nadrukkelijk de relevante (toekomstige) opgave wind op zee in één keer wordt betrokken. Zij vragen of zij ervan uit mogen gaan dat er ook ruimte wordt gereserveerd voor toekomstige opschaling van wind op zee voor na 2031 en met welke (maximale) opgave het achttal varianten dan wordt geanalyseerd?

In het Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven (PAWOZ – Eemshaven) wordt onderzocht via welke routes energie opgewekt door wind op zee aangesloten kan worden in Eemshaven. Hierbij wordt gekeken naar zowel elektriciteitskabels als waterstofleidingen. Er wordt niet gezocht naar een van te voren vastgesteld (maximaal) aantal aan te sluiten gigawatt (GW). Er wordt onderzocht welke routes er mogelijk zijn in het gebied voor de aansluiting van elektriciteitskabels en waterstofleidingen en hoeveel GW via deze routes kan worden aangesloten, zowel voor nu als voor de toekomst. Hiermee is het voor eenieder, Rijk en omgeving, na vaststelling van het programma helder welke routes gebruikt kunnen worden voor de aansluiting van wind op zee in Eemshaven, nu en in de toekomst.

Hoe de daadwerkelijke fysieke aanleg van de aansluitingen zal plaats zal vinden volgt uit de mogelijkheden die de routes uit het programma bieden.

Voorts vragen deze leden naar de voornemens van het kabinet om extra gaswinning in dit gebied toe te staan. Ziet u het risico dat hiermee de plannen voor een snelle uitrol van wind op zee en natuurinclusieve aanlanding in de waagschaal worden gesteld vanwege de grote risico's voor de kwetsbare natuur; dit mede gelet op de spankracht en de bereidheid in de regio om hieraan mee te werken? Verdient het niet de voorkeur, zo vragen deze leden, het gebied maximaal te beschermen door de gaswinning te staken en slechts natuurinclusieve varianten te onderzoeken die gericht zijn op duurzame manieren van energieopwekking?

Nederland kent nog een aanzienlijke afhankelijkheid van gas, zowel door huishoudens als bedrijven. Afbouw van aardgas en versnelling van de transitie naar duurzame energie zijn goed voor het klimaat, de energierekening en de afhankelijkheid van het buitenland, waaronder natuurlijk Rusland. Maar de afhankelijkheid van gas is niet zomaar ondervangen door alternatieve energiebronnen. Productie in eigen land van gas is mogelijk door de kleine velden en draagt bij aan energieleveringszekerheid. Daarnaast levert gaswinning in Nederland minder CO₂ uitstoot op dan het importeren van gas. Voor de binnenlandse productie van gas zet ik daarom in op winning op de Noordzee. Ik maak een helder onderscheid

tussen gasproductie op de Noordzee en gasproductie uit kleine velden op land, waaronder de Waddenzee:

- Voor de gasproductie op de Noordzee kom ik met een versnellingsplan waarin we enerzijds kijken wat er nodig is om het investeringsklimaat te verbeteren en anderzijds met de sector bespreken wat we gezamenlijk kunnen doen om vergunningenprocedures optimaal te laten verlopen zonder afbreuk te doen aan de zorgvuldigheid op het gebied van bescherming natuur en milieu.
- Op land kunnen projecten die vallen onder een bestaande winningsvergunning worden voortgezet mits dit veilig kan en in goede afstemming met de omgeving.
- Voor gaswinning onder de Waddenzee geef ik geen nieuwe vergunningen meer af. De vergunningsprocedure voor het gaswinningsproject Ternaard is de laatste procedure die zal worden afgerond.

Ten slotte ontvangen deze leden graag een toelichting op de passage in uw brief van 7 juni 2022 waarin u een dilemma schetst. Deze passage spreekt van een integrale afweging, maar is volgens deze leden nog betrekkelijk vaag. Mogen zij ervan uitgaan dat u voorrang geeft aan de belangen van de natuur, dat de varianten daarop diepgaand worden beoordeeld, en dat alsdan wordt gekozen?

Voor ik tot een besluit kom over de te gebruiken routes wordt een milieueffectrapportage (planMER) en een Integrale Effecten Analyse (IEA) uitgevoerd. In deze planMER en IEA worden alle relevante aspecten onderzocht, waaronder de gevolgen voor de natuur. Zonder een natuurvergunning is het niet mogelijk om een kabel of leiding aan te leggen. Routes die vanuit natuuroogpunt onverenigbaar zijn zullen dus niet worden gebruikt.

Vragen van de leden van de fractie-Nanninga

De leden van de Fractie-Nanninga vragen welke aspecten onder de «zorgvuldige en integrale belangenafweging» vallen. Zij ontvangen graag een (gemotiveerde) opsomming van de belangen die worden meegenomen in deze afweging.

De zorgvuldige en integrale belangenafweging zal gebaseerd zijn op twee onderzoeken: de planMER en de IEA. Ik heb dit jaar samen met omgevingspartijen (o.a. belangenbehartigers van natuur, landbouw, scheepvaart, industrie, visserij, lokale en regionale overheden, omwonenden, grondeigenaren en wetenschappers) gewerkt aan de NRD. De NRD is het onderzoeksplan waarin staat welke aspecten worden onderzocht in de planMER en IEA. Ik verwijs u dan ook naar de concept NRD (en specifiek het onderdeel «beoordelingskader» van de NRD). De concept NRD ligt sinds 30 september (tot 10 november) ter inzage en is te vinden op de website van RVO⁵. De NRD zal naar verwachting in december van dit jaar worden vastgesteld.

In het Rapport Voornemen Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven lezen de leden van de Fractie-Nanninga dat de mogelijkheid bestaat voor het gebruik van de «Oude Westereems route» voor de bekabeling. Deze route volgt de natuurlijke geul ten westen van de kunstmatige vaargeul door de Eems. Kunt u aangeven welke eventuele invloed – in de breedste zin des woords – het gebruik van deze geul kan hebben op de scheepvaart, die ook gebruik maakt van deze geul?

De effecten van het gebruik van de routes, waaronder die door de geul, worden onderzocht in de planMER en IEA die zullen worden opgesteld

⁵ <https://www.rvo.nl/onderwerpen/bureau-energieprojecten/lopende-projecten/pawoz>

nadat de NRD is afgerond. Ik kan daarom op dit moment nog niet aangeven welke eventuele invloed het gebruik van deze geul kan hebben op de scheepvaart.

Het oorspronkelijk beoogde kabeltracé door Schiermonnikoog vanuit het windpark ten noorden van de Waddeneilanden stuitte in 2021 op grote bezwaren van natuur- en milieuorganisaties en de omgeving. Deze bezwaren zullen in de tussentijd naar verwachting van deze leden niet verdwenen zijn. Zijn alle toen geuite bezwaren integraal meegenomen in het huidige proces? Graag ontvangen zij op dit punt een toelichting.

De ingebrachte reacties en zienswijzen, waaronder de bezwaren, op het project Ten Noorden van de Waddeneilanden zijn integraal onderdeel van het Programma Aansluiting Wind Op Zee – Eemshaven.

In het programma wordt echter breder gekeken dan slechts de aansluiting van het windpark Ten Noorden van de Waddeneilanden. Er wordt in beeld gebracht via welke routes windenergie kan worden aangesloten in Eemshaven. Omgevingspartijen hebben op meerdere momenten de gelegenheid om hier hun inbreng op te geven. Zo zijn er drie start-/themabijeenkomsten geweest (28 maart, 2 juni en 30 juni), vijf bewonersavonden (Schiermonnikoog, Ameland, Dokkum, Uithuizermeeden en Pieterburen in de periode 21 – 28 juni) evenals een online spreekuur (28 april). Dit najaar zullen opnieuw bewonersavonden en een themabijeenkomst worden georganiseerd en zullen alle belanghebbenden in gelegenheid worden gesteld hun formele reactie op de NRD te geven. In 2023 zullen eveneens momenten voor inspraak worden georganiseerd op de IEA en planMER.

Vragen van de leden van de fractie van de PvdD

De leden van de fractie van de PvdD lezen in uw brief de volgende passage: «In deze opgave zit echter een dilemma. Tussen de windparken in de Noordzee en Eemshaven ligt ook het waardevolle en kwetsbare natuurgebied (Natura 2000 gebied en UNESCO Werelderfgoed) de Waddenzee. Daarnaast wordt het gebied gekenmerkt door hoogwaardige landbouwgronden en het Eems-Dollard verdragsgebied. [...] De benodigde verbindingen tussen de windparken op de Noordzee en de Eemshaven zullen dus gebieden moeten doorkruisen waar verschillende belangen samenkomen. Dit vraagt om een integrale afweging en een goede balans tussen maximale zorgvuldigheid én snelheid zodat we met de omgeving komen tot de meest optimale oplossing.»

Naar aanleiding van deze passage vragen deze leden of u een inzage kunt geven in de prioriteiten bij het maken van de «integrale afweging». Voorts vragen zij of u een toelichting kunt geven over het feit dat de belangen van de lokale flora en fauna als prioriteit zouden moeten worden meegenomen tijdens de afweging van de te maken keuze over de route?

Zie antwoord op de derde vraag van GroenLinks.

Op de bijgevoegde routekaart, lijkt het volgens deze leden erop dat route VIII deels door Natura 2000 gebied Het Friese Front loopt. Kunt u dit bevestigen? Op de bijgevoegde routekaart zien deze leden tevens dat bij elke te onderzoeken route een groot stuk door het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee zal lopen. De Waddenzee is een habitat voor duizenden soorten planten en dieren, én een rust- en voedingsgebied voor 10 miljoen trekvogels. Kunt u aangeven waarom het Werelderfgoed niet ontzien kan worden? Bent u bereid om in het verdere onderzoek naar deze routes mede te onderzoeken welke routes de veiligste route is om

trekvissen en zeezoogdieren zo min mogelijk te verstoren? Kunt u voorts aangeven of er onderzoek gedaan zal worden naar voorzieningen voor trekvissen rondom de hindernis van de stroomkabel in de vorm van bijvoorbeeld vistrappen?

Route VIII gaat onder Ameland door, en vanuit daar (vrijwel) recht naar het noorden. Deze route (noch de andere zeven routes) gaat niet door het Friese Front. Het Friese Front ligt namelijk ten noorden van Terschelling en westelijker⁶. Alle acht routes liggen ten oosten van Terschelling.

Het klopt dat de routes het UNESCO Werelderfgoed de Waddenzee doorkruisen. Zoals ik ook in mijn brief van 7 juni 2022 (kenmerk: DGKE-WO / 22168369) schrijf is dit een dilemma. De behoefte aan duurzame energie in regio Eemshaven is groot. Met de aansluiting in Eemshaven wordt de verduurzaming van de energievoorziening van de regionale industrie gerealiseerd en tegelijkertijd daarmee de CO₂-uitstoot gereduceerd. Dit is belangrijk voor het behalen van de nationale klimaatdoelstellingen.

Om deze duurzame energie in Eemshaven te brengen zal de Waddenzee doorkruist moeten worden. Om de beste routes voor aansluiting in Eemshaven te identificeren wordt onderzoek uitgevoerd. Op dit moment wordt hiervoor de NRD opgesteld. De NRD is het onderzoeksplan voor de planMER en IEA, waarin beschreven staat welke aspecten onderzocht moeten worden en tot welk detailniveau om tot een integrale afweging te kunnen komen. Hierbij speelt natuur (inclusief lokale flora en fauna) een belangrijke rol. Waar nodig worden ook eventuele mitigatie-opties (bijv. vistrappen) meegenomen.

Volgens de leden van de fractie van de PvdD produceren windmolens op zee veel geluidsoverlast onder water. Het heien van windmolens onder water maakt een enorm lawaai en ook de draaiende wieken produceren onderwater geluid ten nadele van vissen en zeezoogdieren. Opslagplaatsen van opgewekte stroom produceren ook veel geluid. Vissoorten kunnen hierdoor gedesoriënteerd en verdwaald raken en zelfs sterven. Kunt u tot slot, zo vragen deze leden, aangeven of er ook onderzoek gedaan zal worden naar de geluidsoverlast die er per route geproduceerd gaat worden en welke preventieve maatregelen er genomen kunnen worden?

Het programma PAWOZ – Eemshaven richt zich op de aansluiting van wind op zee in Eemshaven. In de NRD van dit programma staat welke aspecten worden onderzocht in de planMER en IEA. Geluid is een van deze aspecten. De effecten van geluidsofwekking door windmolens op zee valt niet onder dit programma maar wordt onderzocht in het kader van de aanwijzing van de windenergiegebieden.

De Minister voor Klimaat en Energie,
R.A.A. Jetten

---

⁶ Een kaart met de locatie van het Friese Front is beschikbaar op <https://www.natura2000.nl/gebieden/noordzee/friese-front/friese-front-kaart>